

Samuel Štefan Osuský

Mgr. Miloš Klátik, PhD.

Abstract:

Mgr. Miloš Klátik, PhD., gave this speech on first of October 2009 at a science symposium which took place at the Theological Faculty of Comenius University (EBF UK) in Bratislava. This symposium was held on the occasion of the 90th anniversary of the foundation of the Theological Faculty of Slovak Evangelical Academy of the Augsburg Confession, 75th anniversary of the establishment of Czechoslovak State Evangelical Theological Faculty, and 10th anniversary of the consecration of the new facility of EBF UK.

The speech deals with the persona of Samuel Štefan Osuský who devotedly worked for our church. He shaped evangelical theology and was noticeably successful in fields of science and cultural studies. After introducing some biographical facts the speech emphasizes importance of Osuský as a pastor, church official – bishop, as well as pedagogue – university professor, sociologist, and philosopher. As a 31-years old university professor, he enthusiastically started compiling teaching aids for theologians and publishing books for the wider public. After the constitution of Czechoslovak Republic in 1918 he was greatly responsible for building up the theological school system and he nurtured a couple of generations of evangelical pastors and literati.

The proof of Osuský's versatility is also his personal collection that he submitted to the archive of Matica Slovenská while he was still alive. This collection contains correspondence and works in various fields of study, such as theology, literature, or philosophy. Osuský was the author of "*The First History of Slovak Philosophy*" (1939). At this point, the speech evaluates Osuský's view on philosophy and religion, secular philosophers and evangelical theologians. Concerning fundamental beliefs and issues around religion Osuský denied the philosopher within himself but not the theologian. He was not a „religious philosopher“ but a „philosophizing theologian“. Fundamentals of Osuský's philosophical works were always religious. Among the most significant works of this sort is

triptych about the members of Slovak national movement in 19th century: “*Štúr’s Philosophy*” (1926), “*Hurban’s Philosophy*” (1928), “*Hodža’s Philosophy*” (1932).

In the magazine “*Viera a veda*” (“*Faith and Science*”) Osuský published the whole series of articles dedicated to the identification of lesser-known Slovak thinkers and to the outcomes of study of birth registries and records of European universities, where he, with pleasure, managed to find the names of students from the area of today’s Slovakia. He encouraged others to further research about our forefathers, and to protection of libraries and archives.

From Osuský’s reflective works, the speech went on to deal with the book “*Tajomstvo kríža*” (“*Secret of the Cross*”) where Osuský presented the uniqueness of his stance towards the question of God’s love, justice, undeserved suffering, and evil. This work was created over the course of the Second World War – the hardships of the people became the motive for his moral-religious reflections in search of clarification of the secret of the cross based on interpretation of “*Book of Job*”. Osuský, through interpretation of this book, acquired the knowledge that above justice there is God’s love and above human life there is eternal life. To this conclusion – to God’s love and eternal life – one is led by the faith of the secret of the cross and thus Christ’s cross prevails. The singularity of Osuský’s viewpoint lies in the fact that Job does not take evil as a punishment for the deeds he committed. God does not have to punish us with evil. He can guide us through evil out of love for us and lead us towards something we will get to know at the end of the journey. The knowledge, that God is above all of the troubles of the world, even when it seems like he has abandoned us, is the source of our faith.

At the end of the speech the lecturer spoke about certain parts of Osuský’s “*Secret of the Cross*” and noted that a person living in the world of today can be affected by the first part of the book because the key moment of one’s life, from the point of view of earthly life, is often coming to terms with the burden of unjust suffering.

Abstract : Samuel Štefan Osuský

Mgr. Miloš Klátik, PhD., hielt diesen Vortrag am 1. 10. 2009 auf einem wissenschaftlichen Symposium an der Evangelischen Theologischen Fakultät der Comenius

Universität (ETF CU) in Bratislava. Das Symposium fand anlässlich des 90. Jahrestags der Gründung der Fakultät – Slowakische Evangelische Theologische Akademie A.B., dem 75. Jahrestag der Gründung der Tschechoslowakischen Staatlich Evangelischen Theologischen Fakultät und dem 10. Jahrestag der Einweihung des neuen Gebäudes ETF CU statt.

Der Vortrag ist der Persönlichkeit Samuel Štefan Osuský gewidmet, der eifrig für unsere Evangelische Kirche arbeitete. Eindrucksvoll beeinflusste er die evangelische Theologie im Bereich von Kultur und Wissenschaft. Nach einem kurzen Abriss der biografischen Daten betont der Autor die Bedeutung von Osuský als Pfarrer, kirchlicher Würdenträger, Bischof, Lehrer, Universitätsprofessor, Soziologe und Philosoph. Der 31-jährige Universitätsprofessor begann mit großem Elan mit einer Zusammenstellung von Lehrbüchern für Theologen und der Herstellung von Arbeiten für eine breitere Öffentlichkeit. Nach der Entstehung der Tschechoslowakei im Jahre 1918 hatte er einen großen Anteil am Aufbau der theologischen Ausbildung und lehrte mehrere Generationen von evangelischen Intellektuellen.

Ein Nachweis der Vielseitigkeit Osuskýs ist auch sein persönliches Werk, das er noch zu Lebzeiten für das Archiv der Matica Slovenská (nationales Kulturinstitut der Slowakei) zur Verfügung gestellt hat. Dieses enthält eine umfangreiche Korrespondenz und Arbeiten mit verschiedenen thematischen Schwerpunkten: theologischen, literarischen und philosophischen - Osuský war der Autor der *Ersten slowakischen Geschichte der Philosophie* (1939). Der Vortrag beschäftigt sich an dieser Stelle mit der Bewertung der Beziehung von Osuský zur Philosophie und der Religion von weltlichen Philosophen und evangelischen Theologen. Dabei betont er, dass, handelte es sich um grundlegende philosophische Fragen und Religion, Osuský sich nicht als Philosoph, sondern als Theologe äußerte, er war kein „religiöser Philosoph“ sondern ein „philosophischer Theologe“. Die Ausgangspunkte des philosophischen Schaffens von Osuský waren immer religiöser Natur. Zu seinem bedeutendsten Werk dieser Art gehört das Triptychon von Štúr: *Philosophie von Štúr* (1926), *Philosophie von Hurban* (1928) und *Philosophie von Hodža* (1932).

In der Zeitschrift *Glaube und Wissenschaft* veröffentlichte Osuský eine ganze Reihe von Artikeln, die sich nicht nur mit der Bekanntmachung wenig bekannter slowakischer Denker beschäftigten, sondern auch mit den Ergebnissen von Studien der Behördenregister und der Aufzeichnungen der europäischen Universitäten, wo er mit Vergnügen die Namen der

Schüler aus dem Gebiet der heutigen Slowakei entdeckte. Er forderte zu weiterer Untersuchungsarbeit über unsere Vorfahren und zum Schutz von Archiven und Bibliotheken auf.

Von den Werken Osuskýs, die einen reflexiven Charakter haben, widmete sich der Redner speziell dem Buch *Das Geheimnis des Kreuzes*, in dem Osuský eine einzigartige Position zu der Frage der Liebe Gottes, Gerechtigkeit, unverdientem Leiden und dem Bösen vorgelegt hat. Das Werk wurde während des Zweiten Weltkriegs geschaffen – das schwere Schicksal der Menschen inspirierte den Autor zu moralisch-religiösen Gedanken, zur Suche bzw. Klärung des Geheimnisses des Kreuzes auf der Grundlage der Auslegung des Hiob-Buchs. Durch eine Interpretation der Leiden Hiobs kommt er zu der Erkenntnis, dass über der Gerechtigkeit die Liebe Gottes steht und über dem irdischen Leben das ewige Leben. Zu diesem Schluss – zu der Liebe Gottes, zum ewigen Leben – *führt das Geheimnis des Kreuzes Christi*. Die Einzigartigkeit von Osuskýs Meinung liegt darin, dass Hiob das Böse nicht als Strafe für ausgeführte Handlungen versteht. Gott straft uns nicht mit dem Bösen. Er begleitet uns mit seiner Liebe durch das Böse und führt uns zu etwas, was wir erst am Ziel erkennen. Die Erkenntnis, dass über allem Leiden der Welt Gott steht, auch wenn es scheint, als ob ER uns verlassen hat, ist die Quelle unseres Glaubens.

Zum Schluss widmete sich der Redner ausführlicher den verschiedenen Teilen des Werkes *Das Geheimnis des Kreuzes* und stellte fest, dass für den heutigen Menschen nur der erste Teil interessant ist: Im Leben des Menschen gibt es einen wichtigen Moment im Bezug auf das irdische Leben – wie kann der Mensch mit der ständigen Belastung des unverschuldeten Leidens umgehen.

Prednesené 1. 10. 2009 na vedeckom sympóziu na Evanjelickej bohosloveckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, ktoré sa konalo pri príležitosti 90. výročia založenia fakulty – Slovenskej evanjelickej a. v. teologickej akadémie, 75. výročia vzniku Československej štátnej teologickej fakulty evanjelickej a 10. výročia posviacky novej budovy EBF UK

Úvod

Príležitosť 90. výročia založenia Slovenskej evanjelickej teologickej akadémie využívam na pripomenutie veľkej osobnosti, patriacej k tým, ktorí horlivo pracovali na poli našej evanjelickej cirkvi, formovali evanjelickú teológiu a výrazne sa presadili v kultúrnom a vedeckom živote nášho

národa. Dňa 7. júna 2008 sme si pripomenuli 120. výročie narodenia reprezentatívnej postavy evanjelickej cirkvi prvej polovice 20. storočia – Samuela Štefana Osuského. Osuského prácu a dielo si vysoko vážili už jeho súčasníci. Napr. pri príležitosti jeho životných jubileí (päťdesiatky a šesťdesiatky) podávajú profesori Ján Oberuč a Karol Gábriš výstižný a prehľadný prierez Osuského života, jeho pôsobenia a tvorby.¹ Oberučove a Gábrišove hodnotenia Osuského práce nie sú len bezobsažné slová napísané pri príležitosti životného jubilea, ale obstoja aj dnes v konfrontácii s výsledkami výskumu Osuského diela a práce.

Stručný životopis

Samuel Štefan Osuský sa narodil 7. júna 1888 v Brezovej pod Bradlom v rodine garbiara Samuela Osuského ako jediný syn zo štyroch detí.² Po absolvovaní ľudovej školy vo svojom rodisku, meštianky v Modre, gymnázia v Trnave, evanjelického lýcea v Bratislave v rokoch 1894 – 1906 sa rozhodol pre štúdium teológie. V rokoch 1906 – 1910 študoval na Teologickej akadémii v Bratislave a v nasledujúcom roku (1911) si teologické štúdium doplnil v Erlangene, Jene a Lipsku. Neskôršie, v rokoch 1914 – 1916, diaľkovo vyštudoval právo v Prešove. Svoje vzdelanie si doplnil aj o štúdium filozofie v rokoch 1919 – 1922 na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe, ktoré zavŕšil rigoróznou prácou *Nástin psychológie náboženstva*. Táto práca mu umožnila získať doktorát (1922).³

Samuel Štefan Osuský svoje vzdelanie naplno využil pre svoje poslanie a povolanie kňaza našej cirkvi, no i v práci cirkevného hodnostára a pedagóga – vysokoškolského profesora.

Samuel Štefan Osuský ako farár, biskup a pedagóg

Na cirkevnom poli začal S. Š. Osuský pôsobiť hneď po skončení teologických štúdií v roku 1911. Po návrate z Nemecka ho biskup Preddunajského dištriktu Fridrich Baltík ordinoval za kaplána v Brezovej pod Bradlom. Ešte v tom istom roku sa stal kaplánom v Dačovom Lome, kde vypomáhal chorému farárovi Jurajovi Slávikovi.⁴ Po jeho smrti v júli 1912 prešiel za seniorálneho kaplána do Trenčína k seniorovi Žigmundovi Križanovi. Potom bol Osuský riadne pozvaný za farára do Dačovho Lomu a toto pozvanie prijal.⁵

¹ Oberuč, J.: Päťdesiatka dr. Samuela Št. Osuského. In: Služba, 1938, č. 5, s. 134 – 135; Gábriš, K.: Nad teologickým dielom prof. Dra Sam. Št. Osuského. In: Služba, 1948, č. 5 – 6, s. 158 – 166.

² Oberuč, J.: c. d., s. 135; Slovenský biografický slovník IV. Martin : Matica slovenská 1990. Heslo S. Š. Osuský, s. 355.

³ Biografický slovník, s. 355.

⁴ Oberuč, J., c. d., s. 136.

⁵ Tamže.

Rozvoj vedecko-teologickej a literárnej činnosti Osuského je spätý s jeho profesúrou na Teologickej vysokej škole ev. a. v. cirkvi a potom na Slovenskej evanjelickej bohosloveckej fakulte v Bratislave. Ako mladý, ešte len 31-ročný vysokoškolský profesor sa s veľkým elánom pustil nielen do zostavovania kompendií – učebných pomôcok pre bohoslovcov, ale vydával aj diela pre širšiu evanjelickú verejnosť, ba i pre celoslovenskú pospolitosť.⁶

Po vzniku ČSR v roku 1918 mal S. Š. Osuský veľký podiel na formovaní a budovaní teologického školstva. V septembri 1919 ho povolali za profesora filozofických vied na teologickú akadémiu, kde okrem filozofie prednášal i pedagogiku, dejiny, psychológiu náboženstva, slovenský jazyk, sociológiu a apologetiku. Vychoval niekoľko generácií evanjelickej kňazskej inteligencie.⁷ V nových podmienkach prvej ČSR sa Osuský začal aktívne zúčastňovať aj na riadení vnútorného života Slovenskej evanjelickej a. v. cirkvi a reprezentoval ju i medzinárodne na svetových kongresoch kresťanstva.

Podnetom pre pedagogickú činnosť Osuského bolo otvorenie Slovenskej evanjelickej teologickej akadémie v októbri 1919. V októbri 1929 sa po Michalovi Bodickom stal na nej dekanom⁸ a ako dekan tu pôsobil štyri roky. Toto postavenie mu dovoľovalo začať intenzívny boj o fakultu. Vyvíjal veľké úsilie o zmenu Teologickej vysokej školy na riadnu fakultu.

V roku 1933 bol S. Š. Osuský zvolený za biskupa Západného dištriktu. Túto hodnosť vykonával až do roku 1947. Na Teologickej vysokej škole v Bratislave pôsobil ako profesor do roku 1950⁹, potom bol prinútený opustiť katedru a odísť do dôchodku. Počas tohto obdobia sa zaslúžil o vybudovanie evanjelického teologického školstva na Slovensku. Bol tvorcom ústavy Evanjelickej teologickej vysokej školy v Bratislave. Prednášal dejiny filozofie, dejiny a psychológiu náboženstva, pedagogiku, slovenský jazyk a sociológiu. Podľa slov jeho súčasníkov v každej z týchto disciplín vynikal odbornosťou, svetovým prehľadom a príkladnou dôslednosťou. Vzbudzoval úžas u poslucháčov, pretože svoje prednášky nečítal, ale ich prednášal voľne, pričom sa držal určenej témy.

Vedecká a organizátorská činnosť Samuela Štefana Osuského

V biografii S. Š. Osuského nemožno obísť veľmi dôležitý fakt: že svojím dielom zohral významnú úlohu nielen v našej cirkvi, ale aj v kultúrnom a vedeckom živote nášho národa. Jeho

⁶ MICHALKO, J.: V službe cirkvi a národa. In: Cirkevné listy, 1958, č. 7 – 8, s. 120.

⁷ Biografický slovník, s. 355.

⁸ PAULOV, J.: Teologizujúci filozof a filozofujúci teológ. In: Evanjelický posol spod Tatier, č. 2, 1998.

⁹ Biografický slovník, s. 355.

vedecká a organizátorská činnosť poznamenala rozvoj viacerých oblastí slovenského národného života v prvej polovici 20. storočia. Už počas štúdia a za pôsobenia v Brezovej pod Bradlom a v Dačovom Lome sa snažil svojou drobnou národno-kultúrnou a organizátorskou prácou o vytváranie národne uvedomelého prostredia. Napr. pred rokom 1918 organizoval slovenské divadelné predstavenia v Brezovej pod Bradlom. V Dačovom Lome viedol potravinový spolok, mliekareň, hospodárske družstvo. V nových podmienkach prvej ČSR mohol naplno uplatňovať svoje bohaté vedomosti a organizátorské schopnosti. Bol členom a predsedom Učenej spoločnosti Šafárikovej a podpredsedom Filozofickej jednoty v Bratislave. Predsedal Štúrovej evanjelickej spoločnosti založenej v roku 1936. Spolu s J. Kvačalom založil a spoluredigoval časopis *Viera a veda*, ktorý vychádzal v r. 1930 – 1933. Bol podpredsedom Slovenskej ligy a predsedom jej literárneho odboru. V rokoch 1945 – 1948 pôsobil ako predseda filozofického odboru Matice slovenskej.¹⁰

roku 1951 musel S. Š. Osuský odísť do dôchodku. Najskôr žil vo svojom rodisku a od roku 1967 v Senici a Myjave, kde v roku 1975 aj zomrel. Na dôchodku sa úplne odmlčal; už verejne nikdy nepôsobil ani nepublikoval.¹¹

Charakter diela S. Š. Osuského

Z veľmi stručného prehľadu Osuského biografických údajov, do ktorej sme zatiaľ nezahrnuli ani jeho celoživotnú tvorbu, vyplýva, že bol mnohostrannou osobnosťou. To znamená, že v jeho osobe sa okrem jeho základného duchovného poslania – farára – integrovali viaceré povolania – poslania: bol pedagóg, sociológ, filozof. Dokladom o Osuského všestrannosti je jeho osobný fond, ktorý ešte za svojho života odovzdal do archívu Matice slovenskej. Rozsiahla korešpondencia je výrazným svedectvom o šírke záujmov a bohatých stykoch s jednotlivcami aj inštitúciami. Jeden jej celok sa viaže k rôznym výskumom S. Š. Osuského – napr. k účasti evanjelikov na povstaní v rokoch 1848 – 1849 a ich obetí. Najrozsiahlejšiu časť osobného fondu tvoria vlastné práce Osuského s rôznym tematickým zameraním. Medzi nimi sú aj literárne práce, ktoré tvoril pod pseudonymami Ostrižsky, Sokolík a Défil.¹²

Osuského všestranná činnosť sa stala a aj v súčasnosti je predmetom rôznych odborných a populárnych prác. Samozrejme, že sa venujú najmä tej stránke Osuského osobnosti, ktorá je predmetom záujmu odbornej činnosti daného autora. Tvorba Osuského bola prevažne filozofická.

¹⁰ Tamže.

¹¹ Tamže.

¹² Eliáš, J.: Písomný archív Dr. Samuela Štefana Osuského. In: Literárny archív, roč. 8, 1971, s. 298.

Práve z tohto dôvodu jeho dielo, podobne ako diela všetkých teológov, ktoré presiahli cirkevný rámec, stíha podobný osud: tieto diela sú skúmané nielen cez optiku teológie, ale aj cez optiku danej odbornej vedy. K Osuského filozofickej tvorbe sa vyjadrovali a vyjadrujú najmä odborníci – filozofovia a teológovia. Pri posudzovaní filozofických prác teológov dochádza k zaujímavému paradoxu: to, čo predstavuje klad pre teológiu, neznamená vždy klad z pohľadu svetských filozofov, a naopak. Príkladom takýchto paradoxov sú aj hodnotenia Osuského filozofickej tvorby. Na tomto mieste treba zdôrazniť, že pohľad svetských filozofov na práce teológov sa odvíja i od ich svetonázoru.

Vzťah Osuského k filozofii a náboženstvu – hodnotenie svetskými filozofmi

Marxistická historiografia nemohla obísť dielo Osuského, ktorý bol autorom *Prvých slovenských dejín filozofie*.¹³ Hodnotila ho predovšetkým ako teológa, ktorý sa usiloval podriaďovať filozofiu teológii a vzťah filozofie a náboženstva riešil v prospech náboženstva.¹⁴ V prácach svetských filozofov často rezonuje hodnotenie vzťahu Osuského k filozofii a náboženstvu. Vyplýva z nich skutočnosť, že Osuského svetonázorové zakotvenie v náboženstve mu nedovolilo emancipovať filozofiu z područia teológie.¹⁵ V prípade, že prišlo na základné svetonázorové otázky a na samotné náboženstvo, Osuský zaprel v sebe filozofa, nezaprel však teológa.¹⁶

Hodnotenie vzťahu S. Š. Osuského evanjelickými teológmi

Osuského vzťah k filozofii a náboženstvu sa, samozrejme, riešil v minulosti aj na cirkevnom poli a neobchádza sa ani v súčasných teologických prácach. Za života Osuského v teologických kruhoch vládol tradičný dešpekt voči filozofii, a preto jeho kladný vzťah k filozofii vzbudzoval nedôveru. Profesor Gažík v svojej habilitačnej práci píše: „*Vládli neraz rozpaky, či ide ešte o teológiu, alebo už viac o náboženskú filozofiu. Práve kvôli filozofickému nádychu jeho náboženského myslenia bol Osuský nezriedka podrobovaný kritike, jeho reflexie sa prijímali s nedôverou, vytýkala sa im poplatnosť teologickému liberalizmu, prílišnému špekulatívnemu filozofovaniu a pod.*“¹⁷ Teológia Osuského v 20. rokoch minulého storočia nebola považovaná za statickú a nemennú, ale

¹³ Osuský, S. Št.: Prvé slovenské dejiny filozofie. Liptovský Mikuláš 1939.

¹⁴ Kocka, J.: 1965, Buržoázna filozofia v rokoch 1918 – 1938. In: Prehľad dejín slovenskej filozofie. Bratislava VSAV 1965, s. 394 – 395.

¹⁵ Várošová, E.: Samuel Štefan Osuský. In: Antologie z dejín českého a slovenského filozofického myšlení. Praha 1989, s. 725.

¹⁶ Münz, T.: Samuel Štefan Osuský. In: Dejiny filozofie na Slovensku v XX. Storočí, 1998, s. 105 – 108.

¹⁷ Gažík, P., c. d., s. 76.

podliehajúcu jeho vnútornému vývoju.¹⁸ Podnetom – dôvodom pre toto tvrdenie bola Osuského polemika so bzinským farárom Jurajom Struhárikom, ktorá sa strhla na stránkach *Cirkevných listov* v roku 1927 a rozvírila hladinu okolo Osuského. Juraj Struhárik nastolil otázku, či je správne, že profesor Osuský, ktorý má neujasnený postoj k Apoštolskému vyznaniu viery, má vychovávať duchovných pastierov. Opieral sa o výrok – vyjadrenie Osuského k Apoštolskému vyznaniu viery z roku 1922 v súvislosti s vystúpením – aférou teologického liberála, profesora pražskej Husovej evanjelickej bohosloveckej fakulty Linharta.¹⁹ Reakciou Osuského na Struhárikov článok bolo jeho verejné vyznanie zásad našej evanjelickej cirkvi. Zároveň nezaprel seba ako bežca, ktorý nenašiel zatiaľ všetko a nedobehol do cieľa. V článku „Quo vado“ sa verejne vyznal zo svojej viery: „*Som odchovaný duchom evanjelia Kristovho a zásadami našej cirkvi natol'ko, že nepodvraciam oči farizejsky, ale úprimne pred Bohom a pred ľuďmi vyznávam, že usilujem sa plniť príkaz Kristov nielen na poli skutkov, ale aj na poli zmýšľania...*“²⁰ Netajil sa s tým, že ho ešte niektoré veci trápia a vyzval, aby hodil do neho kameňom ten „*kto je už dokonalý, kto už dobehol, kto našiel, ak je len nie farizejom, ak prežíva veľké Božie pravdy Kristove, ak nehnie v ustrnutosti, ale vidí, čo sa vôkol nás deje, ak má vážne na srdci záujmy našej cirkvi, nepchajúc hlavu do pštrosieho piesku v dnešných ťažkých časoch*“²¹.

Súčasný evanjelický teologický prostredie na základe hlbšieho poznania Osuského diela vníma fakt, že vlastnou oblasťou Osuského intelektuálnej činnosti bola síce filozofia, ale Osuský nebol „náboženským filozofom“, ale „filozofujúcim teológom“. Zmysel jeho vedeckej tvorby bol v konečnom dôsledku zakotvený v náboženstve. Východiská a dôkazy v Osuského filozofickej tvorbe boli však náboženské.²²

Práce filozoficko-bádateľskej, vedeckej povahy

Tvorba S. Š. Osuského sa spravidla delí podľa charakteru prác na dve skupiny: na práce filozoficko-bádateľskej, vedeckej povahy a práce reflexívnej povahy.²³

Za práce filozoficko-bádateľskej, vedeckej povahy je Osuský označovaný ako priekopník pri zrode dejín filozofie – osobitnej vednej disciplíny modernej slovenskej filozofie.²⁴ V nich sa prejavuje ako znalec dejín filozofie, slovenského filozofického myslenia a tiež novovekých

¹⁸ Proksa, P., c. d., s. 136.

¹⁹ Proksa, P., c. d., s. 137; Struhárik, J.: Quo vadis. In: *Cirkevné listy*, 1927, č. 1, s. 73.

²⁰ Osuský, S. Š.: Quo vado. In: *Cirkevné listy*, 1927, č. 6, s. 107.

²¹ Tamže, s. 107; Proksa, P., c. d., s. 137.

²² Gažík, P., c. d., s. 3 – 4.

²³ Tamže, s. 5.

²⁴ Várošová, E.: K storočníci Samuela Št. Osuského. In: *Filozofia* 43, č. 6, s. 734.

filozofických smerov. K najvýznamnejším prácam tohto druhu okrem už uvedených *Prvých dejín filozofie* z roku 1939 patrí štúrovský triptych: *Štúrova filozofia* (1926), *Hurbanova filozofia* (1928) a *Hodžova filozofia* (1932). Touto trilógiou, ktorú napísal so svojou známou materiálovou dôkladnosťou, obrátil problematizovaný teoretický základ národno-obrodeneckej filozofie, ktorej bolo často vyčítané zakotvenie v nemeckom klasickom idealizme, špekulatívnosť, romantické vizionárstvo, odtrhnutie od reálnych potrieb Slovenska a orientácie na konzervatívne Rusko.²⁵

Záslužnú – priekopnícku prácu vykonal Osuský pri odhaľovaní mnohých málo známych slovenských mysliteľov.²⁶ V časopise *Viera a veda* publikoval celú sériu článkov venovaných tejto problematike, napr. *Úvod do filozofie našich dávnych predkov; Metafyzické témata našich mysliteľov v 17. storočí; Psychologické a etické úvahy našich v 17. storočí; Všeobecné filozofické a filozoficko-teologické problémy našich mysliteľov v 17. storočí*.

Svoj záujem o minulosť predkov Osuský odôvodňuje so slovami: „*Pri všetkej aktuálnosti nemôžeme pretrhnúť spojenie s minulosťou, neštudovať minulosť našich bližších i dávnejších predkov, menovite v tých prejavoch, ktoré súvisia s náboženským životom.*“²⁷ Za predkov považuje Osuský pracovníkov, dejateľov na duchovnom poli života od reformácie až do doby osvietenскеj (od 16. storočia do poslednej štvrtiny 18. storočia). Kritizoval doterajšie práce o našich predkoch, a to v tom zmysle, že v nich boli predstavovaní jednostranne. Podľa Osuského dovtedajšie práce mapovali len niekoľko činností našich predkov – kázali, modlili sa, písali populárno-náboženské knihy, skladali piesne, borili sa za národnú myšlienku. To síce poukazovalo na ich náboženský život a zápas o národnú myšlienku, ale ostatné polia duchovného života akoby ostali ležať úhorom.²⁸

Osuský systematicky študoval matriky a záznamy európskych univerzít. Publikované články v časopise *Viera a veda* sú dokladom o jeho radosti z objavenia mien študentov z územia dnešného Slovenska na univerzitách vo Viedni, v Krakove, Bologni, Prahe, vo Wittenbergu, v Halle, Jene. Ich dizertácie, dišputy, tézy, príp. knihy zaznamenával a hodnotil ako sľubné filozofické pokusy.²⁹ Osuský vyzýval k ďalšej bádateľskej práci o našich predkoch, zakladajúcej sa na štúdiu archívov a knižníc. Kritikou ich stavu sa dotýka problematiky, ktorá je aktuálna i v súčasnosti, a označil ju za „*bol'avú kultúrnu kapitolu nášho života*“. Osuského slová, ktoré opisujú stav a uloženie cirkevných knižníc a archívov v roku 1930, žiaľ, nám v mnohých prípadoch pripadajú tak, že opisujú dnešný stav zachádzania s hnutelnými predmetmi kultúrneho dedičstva: „*Koľké sú v takom stave, že odborníkovi, ktorý zná ich hodnotu, príde zaplakať nad nimi. O katalógoch málokde chyrovať.*

²⁵ Tamže, s. 736.

²⁶ Gažík, P., c. d., s. 5.

²⁷ Osuský, S. Š.: Úvod do filozofie našich dávnych predkov. In: *Viera a veda*, 1930, roč. 1, s. 23.

²⁸ Tamže, s. 23.

²⁹ Várošová, E.: *K storočníci Samuela Š. Osuského*, s. 735.

*Miestni činitelia na jednom mieste nielenže nevedia, čo opatrujú, alebo neopatrujú, ale nechajú hynúť vo vlhkých sakristiách, komorách, povalách, schodoch, vežiach atď.*³⁰ Osuský vidí riešenie tejto neutešenej situácie nasledovne: „*Cirkevné vrchnosti pri kanonických vizitáciách a pri ročných správach by si mali dať referovať aj o stave týchto tzv. popolušiek. Cirkevná vrchnosť by mala nástožiť na tom, že duchovní by mali byť osobne a hmotne zodpovední za stav a stratu tohto starého haraburdia.*“ Východisko vidí v založení – zriadení centrálnej knihovne a archívu pri Teologickej vysokej škole v Bratislave. Podľa Osuského sú to elementárne, ale z hľadiska pramenného záležitosti prvotriedneho významu.³¹

Práce, ktoré sme do teraz uviedli, nedokladujú vlastnú podstatu náboženského myslenia Osuského. V nich Osuský báda, odhaľuje a podáva názory, nauky iných. Nájdeme, samozrejme, aj tu v menšej miere roztrúsené jeho nábožensko-teologické stanoviská a hľadiská.³² Napr. v spomínanom trojzväzkovom diele o filozofii štúrovcov pri rozoberaní pohnútok ich konania preráza aj teologické hodnotenie Osuského.³³ Jeho hlboké náboženské a psychologické cítenie sa prejavilo najmä v diele *Hurbanova filozofia* pri mapovaní vývoja Hurbanovho svetonázoru a predstavovaní Hurbana ako človeka nesmiernej energie, neustále činného, neohrozeného, ktorého sila pramenila v pevnej viere a hlbokkej zbožnosti.

Práce reflexívnej povahy

Vlastné náboženské myslenie Osuského tvoria diela, ktoré majú reflexívny charakter a sú zaradené do druhej skupiny prác jeho tvorby. Ich obsah je silne nábožensko-filozofický.³⁴ V nich venoval pozornosť najmä teologicko-etickým otázkam, ako je Božia láska, spravodlivosť a utrpenie človeka. Osuský vníma, že ich riešenie či vyrovnávanie sa s nimi je v podstate stály údel človeka. Teologických prác je v jeho tvorbe podstatne menej. Radia sa sem najmä tieto práce: *Vojna a náboženstvo* (1916), *Dejiny náboženstva* (1922), *Koniec sveta* (1941), *Tajomstvo kríža* (1943) a *Bráň pravdu* (1946).³⁵

V týchto prácach spája Osuský filozofa s teológom. V jeho ponímaní sa filozofia pohybuje často na okraji náboženstva a jeho prejav náboženstva je súčasne prejavom filozofickým. Význam prác tohto typu spočíva v tom, že vznikali v dobách, keď ich potreba bola najväčšia. Súčasne sa stali

³⁰ Osuský, S. Š.: Úvod do filozofie našich dávnych predkov, s. 25.

³¹ Tamže, s. 25.

³² Gažík, P., c. d., s. 5.

³³ Gábriš, K., c. d., s. 149.

³⁴ Tamže, s. 6 – 7.

³⁵ Tamže, s. 159.

povzbudením aj pre budúce pokolenia.³⁶ Sú tiež prejavmi Osuského vnútorného života, ktorého rozmery sa trúbili a rozširovali ťažkou životnou púťou. Osuský sa hlboko koril pred trónom Najvyššieho a uvedomoval si, že všetko, čo v živote dosiahol, je len z milosti Božej. Do jeho vnútorného života umožňuje nazrieť citát z jeho prvého biskupského príhovoru: „*Keď preblesne mi myslou životná púť, keď a len z milosti Božej budem, čím mám byť, korí ma to hlboko pred trón Najvyššieho. Keď som húsky, kravky pásol, keď som si na štúdia predávaním cigaretiiek zarábal, keď som do Modry pred 35 rokmi ako študent prišiel a plakal som, že som sa nemohol naučiť po maďarsky násobilku, keď ma dobrí ľudia v inom meste každý deň iní stravovali, nemohol som myslieť na takú nezaslúženú milosť, že budem arcipastierom duší mi zverených, že budem mať podávať duchovnú stravu tisícim. Ako sa možno za takú veľkú lásku Božiu odvdáčiť?*“³⁷

Tajomstvo kríža

Z uvedených prác reflexívneho typu ma oslovila najmä kniha *Tajomstvo kríža*, v ktorej Osuský prezentoval jedinečnosť stanoviska k otázke Božej lásky, spravodlivosti, nezaslúženého utrpenia a zla. Dielo vzniklo počas druhej svetovej vojny. Vojnové udalosti a ťažké osudy ľudí sa stali pre Osuského podnetom na mravno-náboženské úvahy, na hľadanie, resp. objasnenie tajomstva kríža. Obsahom *Tajomstva kríža* je výklad *Knihy Jóbovej*. Úvodné Osuského slová k dielu *Tajomstvo kríža* vyjadrujú dôvody, prečo sa rozhodol zaoberať tematikou nezavineného utrpenia, a súčasne obsahujú aj príklad Ježišovho pokorného znášania kríža: „*Keď objasňujem tajomstvo kríža, hľadím na Európu spod iného zorného uhla: ľudstvo Európy vidí sa mi ako obyvateľstvo mesta Jeruzalema, nad ktorým sa vznáša kríž utrpenia. Mnoho je Jóbov, každý nesie svoj kríž, stene, vzdychá pod ním. Jeden nad stratou majetku, druhý nad stratou detí, tretí v ťažkej nemoci. A prečo, načo? Bieda sa oblieka rozlične, má mnoho odevov, ale na každom je odznak kríža. Za Jeruzalemom sa dvíha Golgota a na tej, nad krížom utrpenia vyčnievajú tri iné kríže: kríž vykúpenia, kajúceho hriešnika a zahynutia.*“³⁸ Osuský zároveň oslovil čitateľa otázkou, ktorý je jeho kríž.

Napriek tomu, že Osuský toto dielo napísal v čase vypätých vojnových udalostí, má veľkú výpovednú hodnotu i v súčasnosti. Nezavinené utrpenie aj v dnešnej dobe sprevádza človeka – napr. prírodné, letecké a iné katastrofy si vyžadujú na stovky až tisícky obetí. Autohavárie či zhubné choroby násilne ukončujú životy ľudí bez rozdielu veku alebo ich poznačia na celý život.

³⁶ Tamže, s. 166

³⁷ Proksa, P., c. d., s. 136

³⁸ Osuský, S. Š.: *Tajomstvo kríža*. Liptovský Mikuláš 1943, s. 9.

V dnešnom medializovanom svete sa chýry o takýchto udalostiach šíria veľmi rýchlo a nad nezavineným utrpením sa často zamýšľa veľa ľudí. Sme neraz svedkami tzv. večných otázok a odpovedí, ktorých obsah je totožný s tými, ktoré vyšpecifikoval aj Osuský v knihe *Tajomstvo kríža*: prečo trpí dobrý človek a zlému sa neraz vodí dobre, prečo niet spravodlivosti v tom, že dobrému človeku sa vodí horšie ako zlému, prečo nie je životný osud jednotný, ale smrť je jednotná.³⁹ Odpoveďou na dopustenie fyzického zla sú často závery – názory spochybňujúce Božiu spravodlivosť, lásku k človeku a dokonca i Jeho existenciu.

Podľa Osuského pri riešení takýchto otázok či hľadanií odpovedí o tajomstve kríža nevystačíme teóriou odplaty, pretože nie je dostatočná. Nevystačíme však ani v tom prípade, ak by sme pri hľadaní odpovedí obetovali „skúsenosť, že aj dobrý trpí a vládne spravodlivý Boh“.⁴⁰ Osuský sa cez výklad Jóbovho utrpenia dostáva k poznaniu, že nad spravodlivosťou stojí Božia láska a nad časným životom večný život. K tomuto záveru – k Božej láske, večnému životu *vedie vierou tajomstva kríža, a tak víťazí Kristov kríž*.⁴¹

Osuský venoval knihu *Tajomstvo kríža* súženej a mučenej veriacej duše. Je v podstate výzvou pre veriacich: *Keď sme Jóbmi utrpenia, budme aj Jóbmi viery*.⁴² Sám sa vyznáva zo svojej viery týmito slovami: *Verím s Jómom v Boha lásky, a tak vo víťazstvo prvého*. Osuský pod slovom *prvý* myslí kríž vykúpenia, už spomínaný v úvodnom citáte. Hlboká Osuského viera v Boha lásky a vo víťazstvo kríža vykúpenia bola dôvodom, prečo sa rozhodol osloviť veriacich prostredníctvom výkladu vyučovacej *Knihy Jóbovej*: „*Aby aj iní verili, vykladám Jóba nie z vedeckej snahy, ale z filozofickej a praktickej duševnej potreby: utrpenia a v ňom sa prehlbujúcej viery*.“⁴³ Jedinečnosť Osuského stanoviska spočíva práve v tom, že Jób neprežíva zlo ako trest za vykonané činy. Boh nás zlom nemusí trestať. Cez zlo nás Boh sprevádza z lásky a vedie nás k niečomu, čo spoznáme v cieľi. Poznanie, že nad všetkými strasťami celého sveta stojí Boh aj vtedy, keď sa zdá, že nás opustil, je prameňom našej viery.⁴⁴

Osuský rozdelil knihu na tri časti: *Pod kríž, Pod krížom, Spod kríža*. Každý tento celok rozdelil na podkapitoly s vlastnými názvami, pri ktorých uvádza číslo vykladaných kapitol a veršov z *Knihy Jóbovej*. Tak umožňuje čitateľovi sledovať biblický text a porovnávať ho so svojim výkladom. Týmto spôsobom dáva čitateľovi priestor na zamyslenie nad hĺbkou myšlienok biblického textu a ich prepojenie s jeho výkladom. Svoj výklad biblického textu Osuský dopĺňa

³⁹ Tamže, úvodné slová na obálke knihy.

⁴⁰ Tamže.

⁴¹ Tamže (obálka).

⁴² Tamže (obálka).

⁴³ Tamže, s. 9.

⁴⁴ Gabriš, K., c. d., s. 161.

citátmi z iných častí Písma svätého, rôznymi poznatkami z literatúry – filozofie, poézie i prózy, čo je dôkazom Osuského rozhl'adenosti.

Prvá časť diela *Tajomstvo kríža*

Všetky tri časti Osuského diela *Tajomstvo kríža* sú rovnocenné kvalitou výkladu a korešpondovania jeho obsahu s textom Písma svätého. Z hľadiska aktuálnosti oslovuje dnešného človeka práve prvá časť, pretože neraz kľúčovým momentom v živote človeka z hľadiska pozemského života je vyrovnanie sa s bremenom nezavineného utrpenia, ktoré svet postihnutého prevráti úplne naruby. Tento prechod z pokojného života do dní naplnených bolesťou, ktorý postihol aj Jób, nazval Osuský výstižne: *Pod kríž*. Táto časť Osuského výkladu, ktorá stojí na zdôraznení Jóbovej pokore pri znášaní bolesti, si vyžaduje zvláštnu pozornosť.

Prvá časť knihy zahŕňa výklad prvej a druhej kapitoly *Knihy Jóbovej*: Jóbov blahobyt a prvá skúška Jóbova. Rozdeľuje sa na šesť podkapitol: *Bohabojný a bohatý muž, Bohabojnosť zadarmo?, Hospodin dal – Hospodin vzal, Kožu za kožu?, Či len dobré budeme brať od Boha?, Traja priatelia*. Zo samotných názvov podkapitol vyplýva, že Osuského výklad textu Písma svätého mapuje životnú púť tohto biblického bohabojného semitu na ceste, ktorá ho od blahobytu vedie pod kríž utrpenia. Tento priestor využil Osuský na tlmočenie rôznej spleti otázok či úvah z biblického textu o bohabojnosti, bohatstve, šťastí: „Či pri bohabojnosti a bohatstve sú pojmy „Boh“, „bohabojnosť“ a „bohatý“ nerozlučne späté? Aký bol vzťah jeho bohabojnosti a bohatstva – šťastia? A či sa Jób bál Boha len za to, že ho požehnával? Bolo bohatstvo výsledkom poctivej práce a či iného niečoho? Bola jeho bohabojnosť nesebecká a či vypočítavá?“⁴⁵ Odpovede na tieto otázky dáva *Knihá Jóbova* práve cez tajomstvo kríža. Jedinečnosť Osuského výkladu spočíva v upozornení – dôraze na to, že dopustenie fyzického zla, kríža utrpenia nesvedčí o nemohúcnosti a nespravodlivosti Boha, ale práve naopak, o Božej láske k človeku. Boh nemusí zlom trestať, ale nás vedie k skrytému cieľu – k tajomstvu. Zlo – satan má len toľko moci, koľko mu jej prepustí Boh, a to len v službe dobra.⁴⁶ Jób stratil na ceste pod kríž všetko – majetok, deti, zdravie (obrazne povedané – kožu a mäso) a stal sa z neho vydedenec spoločnosti žijúci za mestom na smetisku. Na základe hlbokého pochopenia textu *Knihy Jóbovej* Osuský dáva na znepokojujúcu otázku, ktorá napadne každého mysliaceho človeka – ako môže dobrý Boh dopustiť zlo – jednoduchú, ale prekvapivú odpoveď: „Zlo v Jóbovom

⁴⁵ Osuský, S. Š.: *Tajomstvo kríža*, s. 15.

⁴⁶ Osuský, S. Š., s. 25.

*prípade však nie je priamo od Boha, ale od jeho protivníka satana. Zástoj Boha pri zlu je dopustenie zla.*⁴⁷

Pri odhaľovaní podstaty zla Osuský prejavil hlboké náboženské cítenie a svoje schopnosti teológa, psychológa, sociológa. Vystúpením satana na nebeskej scéne Osuský približuje čitateľovi vnútornú podstatu satana. Satan dostáva postupne do moci všetko, čo mal Jób, pretože chcel predstaviť Božiu lásku k človeku a lásku človeka k Bohu ako „*podkúpené a zaplatené svedectvo*“. Jób však nesplnil očakávanie satana, nezlorečil. Po strate toho najcennejšieho – detí – padol Jób v smútku a bôli na zem. Žiaľ však u neho nezvíťazil, ale spojil sa s pokorou a vierou. Sklonil sa na kolená a koril sa v úprimnej modlitbe k Bohu:

*„Nahý som vyšiel zo života matky,
nahý sa tam zase vrátim;
Hospodin dal, Hospodin aj vzal,
Nech je požehnané meno Hospodinovo.“*⁴⁸

Jóbovu oddanosť do vôle Božej Osuský hodnotí ako „*dôstojnú žalmickú oslavu (Ž 113, 2), v ktorej je pozoruhodné, že aj stratu, vzatie dietok nepripisuje nejakej zlej moci, náhode alebo slepému osudu moderného človeka, ale Hospodinovi. Oslavuje Jeho meno nielen za požehnanie, ale aj za odňatie požehnanie*“.⁴⁹

V ďalších dvoch častiach – *Pod krížom* a *Spod kríža* – Osuský podtrhol skutočnosť, že napriek pokušeniam satana, manželky, priateľov si Jób v dňoch utrpenia zachoval úprimnosť a vernosť Bohu: „*Nedal sa odcudziť. Jeho vinou bolo, že v návale bolesti prirodzene, ľudsky chcel vniknúť do tajomstva kríža, tajomstva nezavineného súženia, utrpenia.*“⁵⁰

V doslove svojho diela Osuský rozoberá rôzne príčiny utrpenia (za vedomé, tajné, neuvedomené hriechy a viny, za viny predkov alebo iných). Trpíme nielen za príčiny, ale aj za ciele. Utrpenie z Božieho dopustenia – nezavinené utrpenie – človek často nazýva skúškou. Osuský však varuje čitateľa pri výklade tohto slova. Zdôrazňuje, že Boh nás skúša nie pre seba, ale pre nás samých alebo iných. Podľa Osuského „*kríž z Božieho dopustenia stáva sa aj vychovávateľom. Sústreďí myseľ, zorie pôdu srdca, prehľbi cit, vieru, bližšie primkne k Bohu i k bližnému. Kto netrpel, nevie precítiť bolesť. Tak vyrastá z kríža láska, lebo vlastný kríž učí chápať kríž iného*“.⁵¹

Záver

⁴⁷ Tamže, s. 18.

⁴⁸ Tamže, s. 22.

⁴⁹ Tamže, s. 22.

⁵⁰ Tamže, s. 280 – 281.

⁵¹ Tamže, s. 285 – 286.

Rozsiahle dielo Samuela Štefana Osuského je odrazom jeho mnohostrannej osobnosti. Nesie cenné črty mysliaceho človeka, ktorý v sebe dokázal spájať filozofické otázky a teologické odpovede prekračujúce rámec filozofie. Jeho náboženské hľadiská, viera v zjavenie prekračovali svetskú skúsenosť. Prínos Osuského diela pre evanjelickú teológiu spočíva v jeho náboženskom myslení, ktoré bolo síce otvorené filozofii, ale zároveň pevne zakotvené na biblickom a reformačnom základe.⁵²

Peer reviewed by: Doc. ThDr. Peter Gažík

Odborný asistent ThDr. David Benka, PhD

⁵² Gažík, P., s. 81 – 82.